

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-12>

УДК 339.72

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

THEORETICAL PRINCIPLES OF ENSURING THE FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

Тітенко Зоя Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5816-5519>

Titenko Zoia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Стаття присвячена дослідженню та узагальненню наявних поглядів науковців щодо різних підходів до сутності фінансової безпеки держави, як складової його економічної безпеки. Акцентовано увагу на тому, що пошук нових підходів до формулювання сутності фінансової безпеки є досить актуальним, що зумовлено наявністю значної кількості завдань, які постають в сучасних економічних умовах. В основному вони залежать від об'єктивних і суб'єктивних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Розглянуто трактування категорії фінансової безпеки як складової економічної безпеки. Розглянуто ієрархічну складову та визначено, що фінансова безпека відіграє провідну роль у забезпеченні ефективного розвитку держави. Висвітлено множинність підходів і визначень щодо тлумачення сутності фінансової безпеки та здійснено її деталізацію. Основною метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності поняття фінансової безпеки держави на основі аналізу існуючих підходів.

Ключові слова: фінансова безпека держави, економічна безпека, загрози, ризики.

The article is devoted to the study and generalization of the available research of scientists regarding the study of various approaches to the essence of the financial security of the state, as a component of its economic security. Attention is focused on the fact that the search for new approaches to the formulation of the essence of the financial security of the sub-state is quite important, and is due to the presence of a significant number of challenges in modern economic conditions. They mainly depend on objective and subjective factors of the external and internal environment. The interpretation of the financial security category as a component of economic security is considered. The hierarchical component was considered and it was determined that financial security plays a leading role in ensuring the effective development of the state. The multiplicity of approaches and definitions regarding the interpretation of the essence of the financial security of the state is highlighted and its detailing is carried out. The main goal of the study is to theoretically substantiate the essence of the concept of financial security of the state based on the analysis of existing approaches. In the research process, general scientific methods of scientific knowledge are used. In particular, scientific research methods are used: dialectical, abstract-logical, analysis and synthesis. The principles of research into the essence of the state's financial security were analyzed. In the process of research, it was determined that the main importance is in providing financial state security is the formation of an effective management mechanism, which involves defining a set of basic elements that ensure the protection of financial interests from various threats. The main elements of managing the financial security mechanism are outlined, in particular systemic; development of a strategy for ensuring financial security; flexibility; efficiency; constant analysis and research of the presence of real and potential threats to the internal and external environment. It is substantiated that the formulation of definitions of financial security of the state with the definition of certain main directions that determine the components of financial security, in order to develop and implement a financial strategy that will contribute to increasing the level of financial stability.

Keywords: financial security of the state, economic security, threats, risks.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки, зокрема її економічної складової, є одним із ключових завдань

держави. Фінансова безпека відіграє важливу роль у цьому контексті, оскільки вона забезпечує стабільність і стійкість фінансової сис-

теми країни. Це включає в себе різні аспекти, такі як бюджетна, податкова, інвестиційна, грошово-кредитна та боргова політика, а також розвиток фінансових ринків.

Фінансова безпека означає створення умов, за яких фінансова система країни здатна витримувати фінансові потрясіння та дисбаланси, забезпечуючи при цьому стабільний соціально-економічний розвиток. Вона також сприяє збереженню цілісності та єдності держави.

Нехтування фінансовою безпекою може мати серйозні наслідки, включаючи занепад національної економіки, банкрутство суб'єктів господарювання та підлив системи життєзабезпечення держави. Тому важливо, щоб держава активно працювала над зміцненням своєї фінансової безпеки через ефективну політику та регулювання, а також через розвиток фінансових інститутів і ринків.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Питання фінансової безпеки, як складової національної безпеки держави знайшли своє відображення у працях, як вітчизняних так і закордонних вчених, а саме О. Барановського, О. Власюка, В. Гейця, М. Єрмошенка, В. Коваленка, В. Мазуренка, М. Мунтіяна, В. Покотиленка, А. Сухорукова. В свої працях вони приділили значну увагу сутності поняття економічна безпека та фінансова безпека, як її складова. Розкриті питання загроз і ризиків, що безпосередньо впливають на рівень фінансової безпеки, а також окреслені індикатори її визначення. Проте потребує подальшого дослідження питання підвищення рівня фінансової безпеки у сучасних умовах, а також виокремлення нових інструментів та методів її визначення.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є розкриття сутності категорії «фінансова безпека» та визначення факторів що безпосередньо впливають на її рівень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи теоретичні основи категорії фінансова безпека, доцільно проаналізувати та дослідити сутність поняття безпеки в цілому. Термін «безпека» має грецьке походження і перекладається дослівно як «володіти ситуацією». Тому, якщо говорити про безпеку як економічний термін то його можна охарактеризувати, як стан підприємства при якому вплив зовнішніх і внутрішніх факторів є керованим.

При дослідженні поняття фінансова безпека підприємства доцільно розглядати його

із точки зору ієрархічної складової, фінансова безпека регіону та держави, а також пам'ятати, що фінансова безпека є складовою більш ширшого поняття - економічна безпека.

В економічній літературі відсутній єдиний підхід до розуміння категорії економічна безпека. Розглянувши погляди різних дослідників, варто відмітити, що одні пов'язують її трактування безпекою міжнародної економічної системи, що пов'язано із проблемами дестабілізації світової економіки, нерівномірністю економічного зростання та циклічністю економічних процесів. В той час, як інші дослідники розглядають поняття економічної безпеки з точки зору ефективного розвитку національної економіки, що безпосередньо обумовлюється можливістю залучення інвестицій, доступністю сировинних та енергетичних ресурсів та стимулює розвиток певної окремої країни. Двозначність розуміння даної категорії зумовлює існування різних її трактувань.

Термін «економічна безпека» вперше зустрічається у програмі виходу з Великої депресії 1933–1937 рр., який запропонував Ф. Рузвельт і він був складовою програми соціально-економічних перетворень [1]. Вже в 1944 р. Ф. Рузвельт розглядає економічну безпеку в контексті існування таких економічних прав, як гідне житло, добра освіта, соціальний захист, розумний дохід в обмін на продукцію та достатній рівень зайнятості населення [1, с. 375].

Офіційно термін «економічна безпека» був визнаний у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція про міжнародну економічну безпеку. В ній було визначено, що світовій спільноті необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. На 42-й сесії Генасамблеї ООН прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки [2, с. 9].

В Україні дослідження даної економічної категорії відбувається відносно недавно, тому основні теоретико-методологічні положення є неповністю сформованими для розуміння даної дефініції. Наслідком цього є те що можна спостерігати деякі наукові суперечності в трактуванні даної категорії, що головним чином обумовлено відсутністю єдиного підходу.

Проведені дослідження свідчать, що різномасштабності поглядів науковців, як вітчизняних так і зарубіжних, щодо категорії економічна

безпеку дозволило виділити основні її характеристики:

- економічна самостійність, яка насамперед характеризує здатність кожного окремого суб'єкта економічних відносин приймати та реалізовувати стратегічні рішення щодо розвитку, здатність використовувати конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;

- стабільність і стійкість, захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування і нейтралізації дестабілізуючих факторів;

- самовідтворення і саморозвиток, забезпечує створення необхідних передумов для проведення ефективної політики та стимулювання самовідтворення, забезпечуючи тим самим конкурентоспроможність національної економіки;

- національні інтереси, здатність економіки захищати національні економічні інтереси.

Щодо першого підходу можна виділити визначення яке запропонував М. Єрмошенко зокрема він зазначив, що «економічна безпека держави це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери» [3, с. 46].

Група вчених, визначаючи категорію економічної безпеки держави, за основу беруть передумови для захисту національних інтересів. Зокрема, З Варналій визначає що економічна безпека держави охоплює захищеність всієї системи економічних відносин, які визначають прогресивний розвиток економічного потенціалу країни і забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних груп, а також формують основи обороноздатності країни, захищеність від небезпек та загроз [4, с. 120].

Ряд науковців, досліджуючи категорію економічної безпеки держави, спираються на твердження щодо її економічної незалежності. Так, варто відмітити, що А. Степаненко та М. Герасимов [5, с. 39] в своїх дослідженнях стверджують, що економічна безпека характеризує стан економіки, який забезпечує її зовнішню незалежність і внутрішню стабільність.

Досить важливим є розуміння дефініції економічна безпека через дослідження основних

аспектів її складових елементів. Різні дослідників виділяють свою сукупність складових зазначеної категорії, наприклад В. Т. Шлемко та І. Ф. Бінько виділяють такі основні складові:

- внутрішні складові економічної безпеки: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна;

- зовнішньоекономічна безпека: експортна та імпортна [6].

Однією із важливих складових економічної безпеки є саме фінансова безпека, особливо в умовах постійної трансформації глобальної економіки. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави є надзвичайно актуальним завданням розвитку національної економіки. Це дасть можливість отримати конкурентні переваги на зовнішньому ринку, підвищити рівень інвестиційної привабливості національної економіки та стимулювати інноваційну активність підприємств, стабілізувати ринок фінансових послуг та підвищити довіру населення до фінансової системи країни.

Велика кількість науковців дотримуються думки щодо досить важливого значення саме фінансової безпеки, як основи забезпечення економічної безпеки держави.

Так, М. Єрмошенка, у своїх дослідженнях зазначає, що «... фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави. На фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави». Крім того досить влучно зазначив автор, що підтримка належного рівня фінансової безпеки держави є досить важливим. Вона зачіпає не лише державу загалом, а й усі галузі національного господарства, приватних підприємців, усі прошарки населення [7, с. 68].

Досить влучним є визначення запропоноване С. Кульпінським, який пропонує розглядати дану категорію як сукупність дій, тобто здійснення цілеспрямованого комплексу заходів щодо фіскальної та монетарної політик з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату [8].

Розглядаючи фінансову безпеку, як важливу складову національної безпеки Барановський О. І. пропонує розглядати її з точки зору ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери країни яка характеризується її фінансовим станом та визначається збалансованістю фінансових ресурсів, наявністю ліквідних активів та достатністю

грошових резервів. Крім того потрібно враховувати стан фінансових потоків та узгодженість фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин [9].

Так, С. І. Юрій визначає, що фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи [10, с. 479].

Існування значної кількості підходів до визначення суті поняття фінансова безпека держави дало можливість виокремити різноманітні підходи до визначення даної категорії. Зокрема, захисний, ресурсний, функціональний та збалансований підхід.

Так, прихильниками захисного підходу є О. Івашко [11], Г. П'ятницька [12], а також інші науковці які при визначенні категорії фінансова безпека акцентують увагу на забезпеченості захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях та здатності забезпечити ефективно функціонування економічної системи в цілому.

Щодо ресурсного підходу можна виділити твердження запропоновані М. Єрмошенка [13], В. Геєць [14], Е. Дмитренко [15] які в своїх дослідженнях зазначають що фінансова безпека характеризується наявними фінансовими ресурсами та здатністю забезпечити стан роботи фінансової системи, що за будь яких умов, сприятиме подальшому розвитку країни та забезпечуватиме її фінансову стабільність.

Прихильниками функціонального підходу при визначенні сутності фінансової безпеки є В. Шлемко, І. Білько [6], А. Семенов [16], А. Сухоруков, О. Ладюк [17] в своїх роботах вони наголошують, що фінансова безпека характеризує фінансову систему в цілому та окремих її складових грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, що забезпечує ефективне функціонування економіки країни в умовах дисбалансів.

Не менш значущими є дослідження науковців, які є прихильниками збалансованого підходу та в своїх працях трактують фінансову безпеку, як спроможність забезпечувати ефективне функціонування економічної системи держави в цілому Б. В. Губський [18]. Схожа думка прослідковується у дослідженнях О. Д. Василика [19] який розглядає фінансову безпеку з точки зору її впливу на єдність фінансової системи та економічне зростання країни в цілому.

Дослідивши сутність категорії фінансова безпека держави доцільно зауважити існування значної кількості трактувань її сутності, що пов'язано із важливістю даної економічної категорії та значними науковими доробками провідних вітчизняних та зарубіжних науковців.

Висновки. Проведені дослідження свідчать, що фінансова безпека держави є досить складною економічною категорією, яка включає в себе кілька ключових аспектів, зокрема:

1. Захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин. Це означає, що фінансові інтереси держави, бізнесу та громадян повинні бути захищені від різних загроз.

2. Фінансова незалежність, стабільність і стійкість фінансової системи країни, має важливе значення для того, щоб країна могла самостійно приймати фінансові рішення і не залежати від зовнішніх впливів.

3. Стійкість до зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів. Фінансова система повинна бути здатна витримувати різні кризи та шоки, як внутрішні, так і зовнішні.

4. Здатність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи. Це включає в себе підтримку стабільного економічного зростання та розвиток економіки в цілому

Отже, фінансова безпека є критично важливою для забезпечення стабільного розвитку країни та її економічної системи. Вона дозволяє державі ефективно реагувати на виклики та загрози, зберігаючи при цьому економічну стабільність і сприяючи сталому зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рузвельт Ф. Розмови біля каміна. Про кризу, олігархи і війну. Переклад А. Шаракшанэ. Київ. Видавництво: Батьківщина, 2004, 352 с.
2. Воробйова О. І. Фінансова безпека на мікро- та макрорівнях. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2012. № 2. С. 6–10.

3. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : 2011. 309 с.
4. Варналій З. С. Економічна безпека: навч. посіб. Київ : Знання, 1991. 647 с.
5. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 39–54.
6. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с
7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека. *Віче*. 1998. № 11. С. 61–73.
8. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами. *Фінансова консультація*. 2000. № 5. С. 34–38.
9. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Київ : Фенікс 1999. 338 с.
10. Юрія С. І., Федосова В. М. Фінанси. Київ : Знання, 2008. 611 с.
11. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2015. № 2. С. 61–66.
12. П'ятницька Г. Т., Федулова І. В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризики забезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/16.pdf
13. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : КНТЕУ, 2001. 309 с.
14. Геєць В. М., Б. Є. Кваснюк Концепція економічної безпеки України. Київ : Логос, 1999. 56 с.
15. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 592 с.
16. Семенов А. Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державно університету*. 2018, Вип. 29. Ч. 2. С. 117–120.
17. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
18. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. Київ, 2001. 122 с.
19. Василик О. Економічна енциклопедія. Київ : Вид.центр «Академія», 2002 . 952 с.

REFERENCES:

1. Ruzvelt F. (2004) Rozmovy bilia kamina. Pro kryzu, oliharkhy i viinu [Conversations by the fireplace. About the crisis, oligarchs and war]. Pereklad A. Sharakshanə. Kyiv. Vydavnytstvo: Batkivshchyna, 352 p.
2. Vorobiova O. I. (2012) Finansova bezpeka na mikro- ta makrorivniakh [Financial security at the micro and macro levels]. *Naukovyi visnyk: finansy, banky, investytsii*, no. 2, pp. 6–10.
3. Yermoshenko M. M. (2011) Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. Kyiv. 309 p.
4. Varnalii Z. S. (1991) Ekonomichna bezpeka [Economic security]. Kyiv: Znannia, 647 p.
5. Stepanenko A. (2002) Otsinka ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta yii rehioniv [Assessment of the economic security of Ukraine and its regions]. *Rehionalna ekonomika*, no. 2, pp. 39–54.
6. Shlemko V. T. (1997) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia [Economic security of Ukraine: essence and directions of provision]. monohrafiya [a monograph]. Kyiv : NISD, 144 p.
7. Yermoshenko M. M. (1998) Finansova bezpeka [Financial security]. *Viche*, no. 11, pp. 61–73.
8. Kulpinskyi S. (2000) Rol finansovoi bezpeky Ukrainy v pohlyblenni intehratsiinykh stosunkiv z yevropeiskymy krainamy [The role of financial security of Ukraine in deepening integration relations with European countries]. *Finansova konsultatsiia*, no. 5, pp. 34–38.
9. Baranovskyi O. I. (1999) Finansova bezpeka [Financial security]. monohrafiya [a monograph]. Kyiv: Feniks 338 p.
10. Yuriiia S. I., Fedosova V. M. (2008) Finansy [Finance]. Kyiv: Znannia, 611 p.
11. Ivashko O. (2015) Finansova bezpeka Ukrainy v umovakh kryzovykh yavlyshch v ekonomitsi [Financial security of Ukraine in the conditions of crisis phenomena in the economy]. *Ekonomichniy chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrainky*, no. 2, pp. 61–66.
12. Piatnytska H. T., Fedulova I. V. (2020) Finansova bezpeka krainy ta pidpriemstva: vyznachennia, vzaiemozviazok i ryzyky zabezpechennia [Financial security of the country and the enterprise: definition, relationship and security risks]. *Efektivna ekonomika*, no. 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/16.pdf

13. Yermoshenko M. M. (2001) Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. Kyiv: KNTEU, 309 p.
14. Heiets V. M., B. Ie. Kvasniuk (1999) Kontseptsiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Concept of economic security of Ukraine]. Kyiv: Lohos, 56 p.
15. Dmytrenko E. S. (2009) Yurydychna vidpovidalnist subiektiv finansovoho prava u mekhanizmi pravovoho zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Legal responsibility of subjects of financial law in the mechanism of legal provision of financial security of Ukraine]. monohrafiya [a monograph]. Kyiv: Yurinkom Inter, 592 p.
16. Semenoh A. Iu. (2018) Sutnist ta znachennia finansovoi bezpeky derzhavy [The essence and significance of the financial security of the state]. *Naukovyi visnyk Khersonaskoho derzhavno universytetu*, no. 29 (2), pp. 117–120.
17. Sukhorukov A. I., Ladiuk O. D. (2007) Finansova bezpeka derzhavy [Financial security of the state: education. manual]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 192 p.
18. Hubskiy B. V. (2001) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia [Economic security of Ukraine: measurement methodology, state and strategy of provision]. Kyiv, 122 p.
19. Vasylyk O. (2002) Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]. Kyiv: Vyd.tsentр «Akademiia», 952 p.